

O ZAROBLJENIČKOJ BOLNICI U ZAROBLJENIČKOME LOGORU U BJELOVARU 1945. – 1947.

Sažetak

Nakon II. svjetskog rata do 1947. godine u Bjelovaru je ustanovljen zarobljenički logor br. 118 sa zarobljeničkom bolnicom (Lazarett) koja je bila općega tipa s internističko-zaraznim odjelom. Rijetki su bolesni zarobljenici upućivani u bjelovarsku Opću bolnicu, najčešće zbog kirurškoga liječenja o čemu postoje podatci o dvanaestorici zarobljenikallogoraša, od kojih je bilo osam Nijemaca, a četiri Hrvata. Protokoli zaprimljenih, liječenih i umrlih bolesnika s dostupnom informacijom uzroka smrti i mjesta sabrane većine logoraša iz zarobljeničke bolnice bjelovarskoga logora nisu za sada dostupni, a rad predstavlja prvi spomen postojanja zarobljeničke bolnice u Bjelovaru u poraću II. svjetskog rata.

Ključne riječi: *povijest, II. svjetski rat, žrtve, zarobljenici, bolnica, Bjelovar*

DUBRAVKO HABEK*

UDK:

355.257.7:343.819]
614.2(497.5 Bjelovar)
"1945/1947"

614.2:343.819(497.5
Bjelovar)"1945/1947"

343.819(497.5
Bjelovar)"1945/1947"

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

Primljeno: 26. svibnja 2015.

---

* Dr. dr. sc. Dubravko Habek, izv. prof.,
Hrvatsko katoličko sveučilište, Zagreb,
dubravko.habek@unicath.
hr

Uvod

O njemačkome zarobljeničkom logoru i postojanju zarobljeničke bolnice u gradu Bjelovaru nakon II. svjetskog rata iz dostupnih publikacija i građe u Hrvatskoj za sada ne postoje podatci koji bi točno ukazivali na sadržaj logora, logistiku, broj zarobljenika, aktivnosti, pobol i pomor, već sporadična izvješća o sigurnome postojanju logora s oskudnim, ali sličnim podacima crpljenim iz dostupnih rijetkih arhivskih izvješća. Jedina dragocjena publikacija sa sigurnim podacima, a hrvatskoj znanstvenoj i stručnoj javnosti nedostatno poznata je Böhmeova iz 1962. godine.¹ Poslijeratni logori (*Konzentrationslager*) ustrojavali su se diljem Jugoslavije/Hrvatske, isprva za masovnu koncentraciju pripadnika njemačke vojske, hrvatskih obrambenih snaga i civila od početka 1945. pa sve do svibnja i lipnja 1945. godine koji su služili potom za deportaciju križnim putem do Bleiburga. Kasnije su opstajali oni značajni i veći koji su, prema sporadičnim zapisima, funkcionirali još nekoliko godina. Sudbine tisuća logoraša ponajvećma nisu poznate. Zarobljenici su služili kao radna snaga i tako bili ustrojavani u radne bataljune (*Arbeitsbatallion*), a u Bjelovaru je bio radni bataljun namijenjen rekonstrukciji, tj. obnavljanju ruševina iz II. svjetskog rata u Bjelovaru i okolici. Prema karti iz Böhmeove knjige jasno su prikazani svi logori u tadašnjoj Jugoslaviji, postojanje radnih bataljuna i lazareta (vojnih bolnica) u njima. Tako je Bjelovar bio značajno mjesto s četiri logora ili radna bataljuna i lazaretom. Virovitica je imala primjerice jedan logor s lazaretom, Varaždin jedan logor bez lazareta, Maribor tri logora s lazaretom, ali bez radnih bataljuna itd.² Iz bjelovarskoga logora zarobljenici su se upućivali nerijetko dalje u logore u Zenicu, Danilovgrad i Demir Kapiju.³

Pretraživanjem matičnih knjiga i mrtvarnika Okružne (Opće) bolnice Bjelovar od 1945. – 1946. godine pohranjenih u Državnome arhivu u Bjelovaru pronađeni su podatci o bolesnim njemačkim zarobljenicima ili logorašima koji su upućivani na bolničko liječenje iz zarobljeničkoga logora, što je bio poticaj ovoga istraživanja i dokazivanja postojanja zarobljeničkoga logora i bolnice u njemu, o čemu nema publiciranih radova.

¹ Kurt W. Böhme, *Die deutschen Kriegsgefangenen in Jugoslawien 1941. – 1949.*, Verlag Ernst & Werner Gieseking, Bielefeld, München, 2009., str. 135-137.

² Usp. isto, str. 140.

³ Usp. isto, str. 142.

Slika 1: Iz matične knjige Okružne bolnice Bjelovar od 31. svibnja 1946. godine s dokazom postojanja zarobljeničke bolnice u logoru za njemačke zarobljenike u Bjelovaru

Bolnica _____ u Bjelovaru				
Matična knjiga				
M. br.	1036.	11046	Primlje n. dne	31.V.46.
Razred	III.	odjel	Kir.	soba br.
Prezime i ime (za žene i djevojačko prezime)	Altmajer Johan			
Mjesto, dan, mjesec i godina rođenja	Arcfeld 1914			
Vjera i obiteljski stališ	rkt. neženjen			
Zanimanje	radnik/ Njem. Zarobljenik logora Bjelovar			
Zavičajnost	mjesto Arcfeld općina	kotar Petrov grad država		
Obitavalište	mjesto u njem. zar. logoru općina Bjelovar	kotar Bjelovar država		
Odkuda je bolesnik došao i tko ga je dopratio?	iz zar. logora Bjelovar			
Je li već bio u bolnici, u kojoj i kada?	nije			
Ime, zanimanje i obitavalište	otca Franc Altmajer +. u Njemačkoj			
	majke Ana " ž. logoru			
	supruga ./.			
	supruge			
Mjesto i godina vjenčanja bolesnika ili roditelja	./.			
Gdje je bolesnik (ili njegovi roditelji) bio zaposlen i za koje vrijeme?	u logoru za njem. zarobljenike			
Naputnica za bolnicu ili predočena izprava	naputnica Bjelovarske zarob. bol. II. reda			
Može li bolesnik sam platiti b. o. troškove?	ne može			
Tko je dužan prema § 7. z. o. b. platiti b. o. troškove?	ustanovičese			
Na račun koje općine je unovačen i koje godine?	./.			
Kome se ima predati bolesnik, kada ozdravi?	zar. logora			
Opis bolesnika, ako se zbog bolesti ne može prelušati ili je pripadnost sumnjiva				
Diagnoza	obsc. hepatitis			
Opušten	Kako?	izličen	poboljšan	neizličen
	Kada?	16.V.		
Napomena				

Izvor: Državni arhiv Bjelovar 3950-a-4. Matična knjiga Opće bolnice Bjelovar 1945. – 1947.

1. Zarobljeničke bolnice

Podatci Crvenoga križa Njemačke i pojedinih, rijetkih publikacija otkrivaju pojedine podatke o postojanju zarobljeničkih logora i zarobljeničkih bolnica (*Kriegsgefangenen Lazarett, Feldlazarette*) u njima. Tako je poznato da su zarobljeničke bolnice u logorima bile u Bačkoj Palanci, Beogradu, Škofjoj Loki, Bjelovaru, Brčkom, Celju, Doboju, Osijeku, Ilirskoj Bistrici, Indiji, Kragujevcu, Mariboru, Mostaru, Novome Vrbasu, Ogulinu, Pančevu, Prečkom, Rumi, Splitu, Sušaku, Podgorici, Tuzli, Vinkovcima, Virovitici i Zenici.⁴ U logorskoj ambulanti pregledavani su zarobljenici i upućivani na daljnja liječenja u zarobljeničke bolnice, a u njima su radili najčešće zarobljeni njemački liječnici, bolničari i ljekarnici. Pobol je bio najčešće od febrilnih stanja (vrućice raznoga uzroka), paratifusa (pjegavca), tifusa, dizenterije, upale pluća, iznemoglosti i slabosti, što su s komplikacijama bili uzroci i umiranja u preživjelih logoraša. Jedan logoraš koji je bolovao od vrućice opisao je zbivanja u zarobljeničkoj bolnici u Bjelovaru:⁵ spavali su na tlu, a nerijetki nisu imali niti slame... Spominje da nije bilo soli za hranu, da se dobivao neslani kukuruzni kruh pečen iz loše uskladištenoga brašna te da je tada jedan njemački nadliječnik (*Oberarzt*) radio kao liječnik u logoru i brinuo se o bolesnima. Najučestalija bolest bila je pjegavac. Njemački pak zarobljeni liječnik opisao je stanje u bolnici koja se nalazila unutar vojarnje: jedna baraka za boravak prvoga tjedna (vjerojatno kao *izolatorij* ili karantena), zatim baraka u bivšoj ciglani, a ukupno je bilo šest baraka, od čega dvije za zarazne bolesti s četiri velike sobe s vlastitim nužnikom. Slame, pokrivača, kreveta i jela bilo je dovoljno. Dijetna hrana je ordinirana kod pjegavca, primjerice juha od leće. Odjeće je bilo vrlo malo, nužno, a nakon smrti dezinficirala se za novopridošle bolesnike. Lijekova nije bilo dovoljno, posebice za liječenje dizenterije te za bolesti srca i krvožilja. Liječnik spominje najčešće bolesti koje su liječene u bjelovarskoj zarobljeničkoj bolnici: dizenterija zbog marševa, nehigijene i izgladnelosti, pjegavac (kod kojega kosu nisu više radikalno šišali), tifus/paratifus nakon marševa gladi s pijenjem zagađene vode, zatim ostale bolesti poput angine, teške upale pluća s komplikacijama, pothranjenost, ozljede, kožni čirevi, skorbut i noćna sljepoća zbog avitaminoze. Najveći pomor bio je u ljeto 1945. te zimu i proljeće 1946. godine zbog zaraznih bolesti. Neki su bolesni zarobljenici zbog tifusa ležali u postojećoj Vojnoj bolnici u Bjelovaru. Učinjena je jedna sekcija (obdukcija). Kulturni život bio je primjeren, pa se moglo čitati i slikati, a mogućnost duhovnoga života bila je rijetka, tj. uskraćena. Ukoliko se radilo o teško bolesnima, posebna komisija procjenjivala je premještaj bolesnika u

⁴ Usp, isto, str. 142-143.

⁵ Usp, isto, str. 199-200.

veliki *Lazarett* Prečko u Zagrebu, a nadležna velika bolnica za lazarete u Bjelovaru i Prečkom bila je u Zagrebu. Spomenuti liječnik koji je dao to izvješće premješten je iz Bjelovara u *Lazarett* u Podgorici.⁶

Druge su bolnice primjerice imale operacijske dvorane s dovoljnim instrumentarijem (najčešće zarobljenim od njemačke vojske), kirurške odjele i odjele za interne bolesti, laboratorije i ljekarnu, što se u bjelovarskome logoru ne navodi. Vjerojatno je specijalnost liječnika koji je radio u logorskoj bolnici dirigirala opremu i spektar usluga. Tako je primjerice logorska bolnica u Osijeku (tzv. „Mačka Mama“) od srpnja 1945. do kolovoza 1946. imala kožni, kirurški i internistički odjel s 800 kreveta i zarazni odjel s 400 kreveta. Za logore u Bjelovaru, Beogradu i Osijeku gdje su postojali radni bataljuni spominju se barake s tuševima i sapunima, kojih je čak bilo u dovoljnim količinama.⁷

2. Istraživanje

Uvidom u matične knjige i prijamne zapisnike bjelovarske Okružne bolnice spominje se njemački zarobljenički logor u Bjelovaru (odnosno logor za njemačke zarobljenike). Tako su logoraši upisivani kao „njemački zarobljenici“, a kod nekih je zanimanje upisivano i kao „radnik u logoru“. S obzirom na postojeće podatke, u logoru je postojala tzv. Armijska zarobljenička bolnica II. reda gdje su se liječili bolesni logoraši i zarobljenici, dok su komplicirane, očito teške i kirurške slučajeve upućivali na odjele bjelovarske Opće bolnice iz ambulante zarobljeničkoga logora, kako je upisano u mrtvarniku, matičnim knjigama i prijamnim zapisnicima tada, u poraću nazivane Okružne bolnice Bjelovar.⁸ No u mrtvarniku nema upisanih umrlih osoba od 28. travnja do 7. lipnja 1945. godine, a u matičnim knjigama nema upisanih primljenih bolesnika u bolnicu od 24. travnja do 7. lipnja 1945. godine.

⁶ Usp. isto, str. 200-201.

⁷ Usp. isto, str. 206, 217.

⁸ Državni arhiv Bjelovar 3950-a-4. Matična knjiga Opće bolnice Bjelovar 1945. – 1947. Državni arhiv u Bjelovaru 39 PO-a-8. Mrtvarnik Okružne bolnice Bjelovar 1930. – 1948.

Tablica 1: Popis hospitaliziranih njemačkih zarobljenika zarobljeničkoga logora u Bjelovaru u bjelovarskoj Okružnoj bolnici

Rb.	Ime i prezime, starost, bračno stanje, vjeroispovijest, mjesto rođenja /živiljenja	Dijagnoza	Datum prijama	Datum otpusta i ishod
1.	Cristoph Jensel, 30 god., evangelist, oženjen, Lübeck, supruga Illse, majka Teodora i otac Cristoph	<i>Appendicitis acuta</i>	11. 9. 1945.	24. 9. 1945. izliječen i upućen natrag u logor
2.	Hans Schreiber, 21 god., evangelist, neoženjen, Halle, Hinterstrasse 12	<i>Appendicitis subacuta</i>	16. 10. 1945.	20. 12. 1945. izliječen i otpušten natrag u logor
3.	Heinz Külger, 26 god., evangelist, neoženjen, Magdeburg	Primljen na kirurgiju bez upisane dijagnoze	11. 12. 1945.	Nema dana otpusta niti ishoda liječenja
4.	Herman Hutter, 18 god., rimokatolik, neoženjen, St. Jacob, Austrija, otac Johan i majka Maria	Tumor <i>perityphliticum</i>	19. 1. 1946.	12. 2. 1946. poboljšano i otpušten natrag u logor
5.	Hubert Oswald, 22 god., rimokatolik, neoženjen, Kreklinghausen, majka Paula i otac Hubert	<i>Empyema genus sin. Phlegmona femoris sinistri</i>	29. 1. 1946.	Umro 7. 2. 1946. od <i>Sepsis</i> , sahranjen 8. 2. 1946. „po stranci“ na bjelovarskome ratnom groblju u grobu br. 368. u 16. redu.
6.	Leopold Gebert, 14. 7. 1926., evangelist, neoženjen, iz logora Novska upućen u zarobljeničku bolnicu u logoru Bjelovar	Tumor <i>perityphliticum</i>	1. 2. 1946.	12. 2. 1946. poboljšan
7.	Artur Lehman, 44 god., evangelik, oženjen, Berlin, supruga Lucija, roditelji Paul i Marta	<i>Phlegmona mani sinistri</i>	23. 2. 1946.	6. 4. 1946. poboljšan, otpušten kući!
8.	Johan Altmajer, 22 god., rimokatolik, neoženjen, Arztfeld, roditelji Franz i Ana	<i>Abscessus perityphliticus</i>	31. 5. 1946.	16. 5. 1946. izliječen i vraćen u logor

Izvor: Prijamni zapisnici/matične knjige Okružne bolnice Bjelovar 1945. – 1947. Državni arhiv Bjelovar 3950-a-4. Mrtvarnik bolnice u Bjelovaru 1930. – 1948. Državni arhiv u Bjelovaru 39 PO-a-8.

U tablici 1 razvidna su imena i prezimena oboljelih zarobljenika/logoraša (kako su imenovani) s podacima godišta, mjesta rođenja ili stanovanja, vjeroispovijesti,

bračnoga stanja, podacima o roditeljima ili supruzi, datumu prijama i otpusta iz bolnice i dijagnozi zbog koje je upućen na liječenje, ishodu liječenja (izliječen, poboljšan, nepromijenjen, umro) te ishodu otpusta iz bolnice (sahranjen, vraćen u logor, otpušten kući). U nekih su podatci oskudni i nedostatni i kao takvi upisani bez saznanja o sudbini. Iz podataka je razvidno da se najčešće radi o kirurškim bolestima koje su zahtijevale operacijsko liječenje (upala crvuljka, upalne gnojne bolesti), što potvrđuje da nije bilo kirurškoga odjela ni operacijskoga osoblja u zarobljeničkoj bolnici, nego je imala opći i internističko-zarazni odjel. Jedan je logoraš umro od sepse, jedan je otpušten kući nakon liječenja, za jednoga ne postoje podatci, a drugi su vraćeni nakon liječenja natrag u logor. Tijekom 1945. i 1947. godine nema upisanih umrlih zarobljenika u mrtvarniku bjelovarske bolnice, već samo jedan iz 1946. godine.

Iz tablice 2 razvidna su četvorica logoraša iz drugoga logora (Velika Pisanica) hrvatske nacionalnosti koji su bili iz logora premješteni u zarobljeničku bolnicu te iz nje upućeni na liječenje u bjelovarsku Opću bolnicu odakle su svi nakon osam dana otpušteni natrag u zarobljeničku bolnicu u poboljšanom stanju. To su ujedno i jedini civili koji su bili hospitalizirani u logorskoj pa u civilnoj bolnici, vjerojatno zbog ozbiljnosti bolesti (upala bubrega i vene) ili možda zbog nedostatka kompetentnih liječnika s obzirom na poznati podatak o njihovim premještajima.

Tablica 2: Popis logoraša iz drugih logora hospitaliziranih u zarobljeničkoj bolnici zarobljeničkoga logora te upućenih na liječenje u bjelovarsku bolnicu

	Ime i prezime, dob, mjesto rođenja/življenja	Dijagnoza kod prijama u bolnicu	Datum prijama	Datum i ishod otpusta iz bolnice
1.	Krešimir Devčić, 45 god., iz Zagreba, logoraš u Velikoj Pisanici	<i>Nephritis ac.</i>	2. 3. 1946.	10. 3. 1946. otpušten poboljšan natrag u zarobljeničku bolnicu
2.	Dragutin Klemše, 50 god. iz Podravske Slatine, logoraš u Velikoj Pisanici	<i>Nephritis ac.</i>	2. 3. 1946.	10. 3. 1946. otpušten poboljšan natrag u zarobljeničku bolnicu
3.	Krunoslav Vicić, 37 god. iz Kaštela Staroga, logoraš u Velikoj Pisanici	<i>Nephritis ac.</i>	2. 3. 1946.	10. 3. 1946. otpušten poboljšan natrag u zarobljeničku bolnicu
4.	Dr. Antun Andres, 37 god., rodom iz Travnika, državni činovnik u Zagrebu, logoraš	<i>Thrombophlebitis</i>	2. 3. 1946.	10. 3. 1946. otpušten poboljšan natrag u zarobljeničku bolnicu

Izvor: Prijamni zapisnici/matične knjige Okružne bolnice Bjelovar 1945. – 1947. Državni arhiv Bjelovar 3950-a-4.

3. Rasprava

Prema citiranim podacima Njemačkoga Crvenog križa i njemačkim Zemaljskim podunavskošvapskim povijesnim izvorima postojali su logori u gradovima i mjestima za Nijemce: Antunovac kod Pakraca, Bjelovar, Borovo kod Vukovara, Beli Manastir, zatim Branjih Vrh i Kozarac kod Beloga Manastira, pustare Mitvar, Mirkovac i Sokolovac kod Darde, zatim Čeminac također kod Darde, Popovac kod B. Manastira, Čakovec, Daruvar, Golinci kod Donjega Miholjca, Karlovac, Lepoglava, Ogulin, Osijek, Požega, Vinkovci, Virovitica, Vukovar, Slavonski Brod, Soljani kod Županje, Zagreb (Jankomir i Prečko).⁹

Grahek-Ravančić pak navodi, pozivajući se na povijesne izvore, da je zarobljenički logor u Bjelovaru bio na kraju Zagrebačke ulice u Vojarni „Vojnović“, a zarobljenici su, između ostaloga, služili kao radna snaga u ciglani koja se nalazila između sela Gudovca i Klokočevca. Autorica članka navodi da je u logoru 6. srpnja 1945. bio 831 logoraš, a od 14. kolovoza iste godine u logorima Bjelovar, Čemernica, Prečko, Dubovac i Maksimir zatečeno je 6.227 zarobljenika prema izvješćima OZNE.¹⁰ Rupiće navodi prema vlastitim saznanjima da je od početka 1945. godine u Hrvatskoj bilo 12 logora njemačkih zarobljenika te da se od 18. svibnja 1945. godine u Bjelovaru iz Zagreba uputilo 7.000 zarobljenih Nijemaca, od kojih je, prema tadašnjim izvješćima i jedinoj dostupnoj arhivskoj građi¹¹, njih 5.846 otpušteno. Drugi izvor upućuje na podatak da je 12. svibnja 1945. iz Zagreba Vrhovni štab jugoslavenske armije iz Zagreba prebacio u logor Bjelovar 7.000 zarobljenih Nijemaca. U njemu stoji da je, prema izvješću od 12. srpnja 1945. godine D. Georgijevića upućenom A. Rankoviću, u zarobljeničkome logoru u Bjelovaru 1.948 njemačkih zarobljenika, u Karlovcu 4.569, Petrinji 4.878, Sisku 5.000, Zagrebu 3.890 i Ludbregu 514.¹² Također, Rupiće navodi da je potkraj 1945. godine u zarobljeničkim logorima u Jugoslaviji bilo ukupno 355.785 ratnih zarobljenika, od toga 114.000 „Jugoslavena“, očito najviše Hrvata, dok se zarobljeni Nijemci ovdje ne spominju. Navodi da je u Bjelovaru bio zarobljenički logor br. 118.¹³ Böhme navodi da je bjelovarski logor bio prolazni

⁹ Deutsches Rotes Kreuz, Suchdienst Zivilverschollenenliste, *Lager Bjelovar (Belovar) Kroatien*, Suchdienst Hamburg 1962. und 1963.; Marijan Matasović, *Najveći i najokrutniji logori*, Hrvatski informativni centar, 2011.

¹⁰ Martina Grahek-Ravančić, *Glas koncila*, br. 31., 2009., str. 25-26.

¹¹ Mate Rupiće, „Logori u Hrvatskoj 1944. – 1946.“, *Znanstveni skup Hrvatska između slobode i jugoslavenstva*, Institut za povijest Zagreb, *Hrvatsko slovo*, 16. siječnja 2009., str. 28.

¹² http://issuu.com/hip-zagreb/docs/pzi_3a/52; *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. -1946.* (2005), Dokumenti, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, 227, 302.

¹³ Usp. M. Rupiće, n. dj., str. 28.

logor gdje je tijekom Križnoga puta 1945. godine prošlo oko 15.000 zarobljenika, a do ljeta 1946. godine ubijeno je oko 200 ratnih zarobljenika u bjelovarskome logoru među kojima i jugoslavenski građani, Mađari i folksdojčeri iz Mađarske.¹⁴

Božić u svojem radu napominje da je 5. lipnja 1945. nakon posjeta zagrebačkoj bolnici „Rebro“ Tito u pratnji generala Rankovića otišao u Bjelovar gdje je prvo posjetio Komunistički koncentracijski logor za eksterminaciju Hrvata Bjelovar i stratište Lug, a potom održao polusatni sastanak u hotelu Grand.¹⁵ Drugi pak izvori tumače da u tome vremenu u Bjelovaru postoje zatvor OZNE i Kažnjenički logor u Velikoj Pisanici.¹⁶ Vlastita istraživanja ukazala su na potvrdu postojanja potonjega logora iz kojega su u bjelovarsku bolnicu dopremani teško bolesni i umirući logoraši.¹⁷ U tome logoru logoraši, mahom žene, djeca i starci, služili su kao radna snaga, pretežito u poljoprivredi, a većina njih pomrla je od tifusa, starosti, pothranjenosti i iznemoglosti.¹⁸

Sudbine su većine zarobljenih Nijemaca u bjelovarskome zarobljeničkom logoru nepoznate. Ratno njemačko groblje koje je postojalo za vrijeme II. svjetskog rata prekopano je i nestalo ukapanjem građana Bjelovara na preorana grobišta. U dostupnome i donedavna neobjavljenome popisu sahranjenih na njemačkome ratnom groblju nema evidentiranih pokojnika s klauzulom iz zarobljeničkoga logora, no postoji nekoliko ukopanih Nijemaca pod zapisom „nepoznati“, koji su možda neki od njih ili pak i oni koji su pokopani bez imena i prezimena kao „iz logora nepoznato ime“. Jedino je pokojni Huber Oswald sahranjen nakon smrti od sepse u bjelovarskoj Općoj bolnici „po stranci“ na bjelovarskome ratnom groblju u grobu br. 368. u 16. redu prema postojećim istraživanim popisima.¹⁹

Njemački Crveni križ objavio je 1962./1963. godine popis 14 zarobljenih i umrlih Nijemaca u logoru Bjelovar (*Lager Belowar*) od ljeta 1945. do 1947. godine, od kojih se ni jedan ne spominje u popisu sahranjenih na spomenutom nestalom

¹⁴ Usp. K. W. Böhme, n. dj., str. 258.

¹⁵ Zoran Božić, *Tko je bio naredbodavac pokolja hrvatskog stanovništva u svibnju i lipnju 1945*, dostupno na: <http://www.hkv.hr/izdvojeno/tribine/zloini/4724-dr-zoran-boi-tito-je-bio-naredbodavac>

¹⁶ Vladimir Geiger, „Logor Velika Pisanica 1945. godine“, *Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice/VDG Jahrbuch*, 1999., Osijek, str. 151-160.; *Dokumenti Zagreb i središnja Hrvatska*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, dostupno na: http://issuu.com/hip-zagreb/docs/pzi_3a/52

¹⁷ Dubravko Habek, „Pokopani na ratnom groblju u Bjelovaru za vrijeme II. svjetskog rata“, u: Zdravko Ivković, Josip Vusić, Anita Blažeković, *Jugoslavensko nasilje i prešućivane žrtve 2. svjetskog rata i poraća s područja današnje Bjelovarsko-bilogorske županije*, Matica Hrvatska – Ogranak Bjelovar, 2010., str. 916-941.

¹⁸ Usp. V. Geiger, n. dj., str. 722.

¹⁹ Usp. D. Habek, n. dj., str. 930.

bjelovarskom ratnom groblju.²⁰ Neki su zarobljenički logori pokapali pokojne zarobljenike na odvojenim mjestima na središnjim glavnim grobljima, kako je bilo i u Bjelovaru, no neka su groblja zauvijek nestala kao obilježena, ali s pokojnicima koji počivaju i danas na mjestima gdje su sahranjeni bez ikakva obilježja.²¹

Prema istraživanome sigurno se zna da je zarobljenički logor sa zarobljeničkom bolnicom postojao od ljeta 1945. do 1947. godine te da je ta bolnica za logoraše bila tipa općega internističko-zaraznog odjela. Rijetki su bolesni zarobljenici upućivani u bjelovarsku Opću bolnicu, najčešće zbog kirurškoga liječenja što je predočeno u ovome radu, a protokoli zaprimljenih, liječenih i umrlih bolesnika s dostupnom informacijom uzroka smrti i mjesta sahrane većine logoraša iz zarobljeničke bolnice bjelovarskoga zarobljeničkog logora nisu za sada dostupni. Ovi podatci mogu upotpuniti prazninu saznanja o žrtvama poraća II. svjetskog rata, dati podatke obiteljima i institucijama koje se bave žrtvama rata, proširiti spoznaje o postojanju zarobljeničkih bolnica i njihovu radu te oteti zaboravu zbivanja toga doba.

ON THE HOSPITAL IN THE PRISONER OF WAR CAMP IN BJELOVAR FROM 1945-1947

Abstract

From the end of World War II until 1947, a prisoner of war camp was established as the camp no.118 in Bjelovar including the prison hospital (Lazarette), which was a general hospital with internal medicine and infectious diseases wards. Prison patients were rarely sent to the General hospital of Bjelovar, mostly for surgical treatments, about which the information on twelve prisoners of war was found, eight Germans and four Croats. Protocols of received, treated and deceased patients with the information on the cause of death and place of burial for the most prisoners of the prison camp in Bjelovar are not currently available, and this paper represents the first mention of the existence of prison hospital in Bjelovar in the aftermath of World War II.

Key words: *history, World War II, victims, prisoners of war, hospital, Bjelovar*

²⁰ Usp. Deutsches Rotes Kreuz..., n. dj., str. 71.

²¹ Usp. K. W. Böhme, n. dj., str. 257-269.